

ЛІТЕРАТУРА

1. Ампілогова Л. Інноваційна освітня діяльність – вимога часу // Завуч.– 2003.– № 11.– С. 4–5.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
3. Євтушевський В. Становлення і розвиток інновацій у вищій школі / В. Євтушевський, Л. Шаповалова // Вища освіта України : Теоретичний та науково-методичний часопис. – 2006. – № 2. – С. 62-66.
4. Зерна педагогічної інновації: Хрестоматія / Уклад.: Л.В. Буркова, Н.Ф. Федорова.– К.: Київ. правда, 2001.– 120 с.
5. Кушерець В. Знання як стратегічний ресурс суспільних трансформацій.– К.: Знання України, 2004.– 248 с.
6. Паламарчук В.Ф. Як виростити інтелектуала? – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2000.
7. Педагогіка: Навчальний посібник / В. М. Галузяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – Вінниця: РВВ ВАТ “Віноблдрукарня”, 2001. – 200 с.
8. Підласий І., Підласий А. Педагогічні інновації // Рідна школа.– 1998. – № 12.– С. 3-17.

УДК 37.011.33

ПОЛІХУДОЖНЄ ВИХОВАННЯ ЯК ЦІЛІСНИЙ ІНТЕГРОВАНІЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС

Льченко О.В.

Харківський гуманітарно-педагогічний інститут

В статті зазначається зміст поліхудожнього виховання особистості, розкриваються шляхи вирішення завдань поліхудожнього виховання його структуру та зміст.

Ключові слова: поліхудожнє виховання, поліхудожній розвиток, культура, духовність.

В статье отмечается содержание полихудожественного воспитания личности, раскрываются пути решения заданий полихудожественного воспитания, его структура и содержание.

Ключевые слова: полихудожественное воспитание, полихудожественное развитие, культура, духовность.

The article notes the contents of polihudozhestvennogo upbringing, reveals ways of solving tasks of education polihudozhestvennogo its structure and content.

Keywords: polihudozhestvennoe education, polihudozhestvennoe development, culture, spirituality.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Суспільні зміни в політиці та економіці держави тісно пов'язані зі змінами в системі освіти. Гуманістична спрямованість вищої педагогічної освіти вимагає формування творчо активної особистості вихователя дошкільних закладів як транслятора загальної і професійної культури.

Це віднайшло відображення в Концепції національного художнього виховання дітей та студентської молоді в умовах відродження національної культури, Концепції національного виховання, Законі України «Про освіту», інших нормативних документах в освіті.

Гуманізація – ключовий елемент нового педагогічного мислення, яке стверджує полісуб'єкту суть освітнього процесу і єдність загальнокультурного, соціально морального й професійного розвитку особистості. Отже, гуманізація вимагає змін у відносинах в системі «вчитель – вихованець», установлення зв'язків співробітництва. Пошук нових підходів до викладання, різних форм прові й мета яких видів діяльності, які вчать реалізувати власний творчий потенціал у ставленні до навчального курсу. Парадигма освіти з навчальною домінантою змінюється нині парадигмою розвивальною, спрямованою на розвиток творчих основ і культури особистості.

Метою статті є обґрунтування теоретичних засад поліхудожнього виховання особистості, визначення змісту та структури.

До філософсько-педагогічних стратегій-метапринципів поліхудожнього виховання студентів ми віднесли аксіологічний; антропологічний; синергетичний.

З позицій аксіологічного метапринципу ціннісно-цільовим пріоритетом поліхудожньої підготовки вихователя є духовність. Опора на духовно-моральні критерії для обґрунтування пріоритетів у пошуках мети, цінностей і змісту життя у процесі становлення й самоудосконалення вільної, цілісної особистості притаманна багатьом ученим, письменникам, мислителям, які намагались осмислити духовне буття людини.

Понятійно-термінологічне поле духовності конкретизує Б. Юсов: „Духовність – це ідеальний план дій, безкорисний, тонкий (не брутальний), піднесений (не заземлений). Духовне – це загальне, не спеціальне.

У душі людини виступає не як професіонал, а в загальному плані своєї особистості без одежі. Дух – не пасивність, споглядання, самотність. Це – дія, активна творчість на загальну мету (благо)”. [8]

Отже, духовність – показник існування визначеної ієрархії цінностей, мети і змістів: у ній концентруються проблеми, які стосуються вищого рівня духовного опанування світом людини.

У цьому контексті духовність є інтегративною якістю, яка стосується сфери смисложиттєвих цінностей, які визначають зміст і спрямованість людського буття і „людське” в кожному індивіді.

Згідно концепції Б. Юсова, для підготовки майбутніх педагогічних кадрів недостатньо сформулювати зміст духовності у формі застиглого ідеалу. Необхідно шукати шляхи його досягнення, а також фактори, засоби, шляхи розвитку. У цьому зв'язку надзвичайно важливим є положення, що духовну культуру виховати і сформувати неможливо, що її необхідно набувати лише у процесі самореалізації суб'єкта, долаючи „опір матеріалу”, долаючи внутрішню енергію, волю.

Філософсько-педагогічною стратегією поліхудожньої підготовки студентів є й антропологічний метапринцип, який передбачає „облік досягнень комплексу наук про людину з метою одержання цілісного

та системного знання про людину в умовах розвитку і саморозвитку освітньо-виховних систем”.[6]

Отже спираючись на досягнення сучасної антропології, стверджуємо, що людина вміщує в собі єдність трьох сутностей: природної, соціальної та культурної.

Оскільки людина – істота цілісна, то дитина має вивчатися у трьох вимірах: як істота природна, соціальна і культурна.

Культура – це сторична конкретна система способів і результатів суттєвих сил людини, яка функціонує з метою задоволення потреб суспільства, окремих соціальних груп і особистості.

Саме концепція поліхудожнього виховання Б. Юсова розглядає включення дітей у глобальні культурогенні процеси (етнос, ноогенез, ноосфера), які перебувають у досить тісних стосунках із соціально-історичними і природними факторами життя народів світу.

Згідно з теоретичними передумовами Б. Юсов визначає сім рівнів екологічної інтеграції різноманітних духовних процесів: геосфера (геологія і клімат); біосфера (природний аспект життя рослин і тварин); антропосфера (ноосфера: антропогенний компонент світотворення); техносфера (технічна творчість людини); артосфера (художні здібності людини); ергосфера (сфера духу, духовності); космосфера або астро-сфера.

Структуру поліхудожнього розвитку молодшої особистості Б. Юсов подає у вигляді трьох „укладених шарів” або сфери. Внутрішня сфера – „екологія культури”, тобто культурне середовище в якому ростуть духовні сили дитини, що особливо важливо для дітей молодшого віку. Середня сфера – „екологія соціуму” – домінанта розвитку підлітка, коли мистецтво вплітається, „проростає” в життя особистості, її моральні орієнтири. Зовнішня сфера – прерогатива дітей старшого віку – відкрита у просторі екологія природи, всесвіту, космосу. Це єдність мистецтва й світотворення, інтеграція мистецтва й наукового знання. Названі сфери перебувають у діалектичній єдності й педагогічно ефективні для кожного вікового періоду розвитку особистості.

За Б. Юсовим, поліхудожній розвиток має горизонтальне спрямування (як ціле, що склалося на певному віковому етапі) і вертикальне (як система чи процес у просторово-часовому співвідношенні).

У цьому зв'язку педагогіка мистецтва побудована за вертикальним принципом, дозволить провести між певними видами художніх занять вікові паралелі, пов'язані з загальним цілісним формуванням особистості дитини, і спланувати лінії їх внутрішньої комплексної інтеграції.

У світлі педагогічної доктрини вченого, інтеграція – це взаємопроникнення різних видів художньої діяльності на єдиному занятті, розкриття внутрішньої спорідненості різноманітних художніх проявів, перенесення, перетворення однієї художньої форми в іншу художню модальність: колір – у звук, звук – у простір, простір – у мірність, у рядки віршів, проведення кожного виду мистецтва по всьому діапазону поліфонії. Інтеграція є глибшим способом розвитку цілісної художньої свідомості, ніж проста взаємодія готових художніх творів. Природний процес роботи з мистецтвом породжує чуття і розуміння загального і відмінного в мові, засобах виразності та інших компонентах художнього образу. Однак, насамперед для інтеграції властивий вихід за межі мистецтва і зв'язок з географією, кліматом, історією народу, його стосунки з іншими народами в кожній епосі.

При цьому Б. Юсов спирається на теорію сенситивних періодів розвитку дитячої художньої творчості Л. Виготського, соціологічні дослідження Ю. Фохт-Бабушкіна та його співробітників, які вивчали гіпотезу про вищу ефективність поєднання кількох видів мистецтва в порівнянні з виключним інтересом дітей до одного з них, відкинувши гіпотезу Л. Виготського про вікову почерговість художніх інтересів.

Принципову роль у розробці проблеми поліхудожньої підготовки вихователів і усвідомлення суті педагогічної доктрини Б. Юсова має синергетичний метапринцип як „процес взаємодії двох суміжних, взаємопов'язаних підсистем (викладання та учіння, виховання та самовиховання), які приводять до підвищення енергетичного й творчого потенціалу саморозвиваючих підсистем і забезпечує їх перехід від розвитку до саморозвитку”. [7]

Основна ідея синергетики – саморозвиток на всіх рівнях матеріальності. Час, організований за принципом циклу, це вже організований стан матерії. Циклічна організація часу дає оформлений простір. Рух організовується в часі, час – у просторі: виникає автома-

тична саморозвиваюча, саморегулююча, самоуправлінська система, яка має позитивний зворотній зв'язок. Стосовно художньої педагогіки цим зв'язком можуть бути емоції й почуття. Як зазначає Н. Шишляннікова, „від ідеї лінійних каузальних зв'язків ми приходимо до ідеї взаємин, взаємопроникнення, коли причина і наслідок у часі міняються місцями. Одне переходить в інше, визначається через інше. Зовнішнє переходить у внутрішнє, внутрішнє у зовнішнє. І все це визначається поняттям „ціле”.

Теза про необхідність відновлення цілісної особистості, яка поєднує цілісне мислення і цілісне знання про світ з цілісною душею, висунута радикальними реформами освіти, базується на ідеях синергетики.

Новий міждисциплінарний напрям – синергетики, що розвиває основні положення теорії систем, розкриває спільність закономірностей і принципів самоорганізації різних макросистем: фізичних, біологічних, соціальних, включаючи й те, що звично пов'язувались з уявленнями про науку, мистецтво, релігію, філософію.

У контексті досліджуваної проблеми необхідно простежити, як взаємодіють між собою мистецтво та світогляд. У пізнанні духовної субстанції, прагненні й можливості поліпшити її якість важлива роль належить феномену мистецтва.

Споконвіку відзначається глибокий зв'язок духовності з художньою творчістю. Легкість, з якою мистецтво проникає у духовний світ людини, діє на думки і почуття, формує моральне обличчя, уже в глибокій давнині змусило його включити у систему виховання. Мистецтво, яке є досвідом естетичного сприйняття й моделювання світу, зберігає в собі цілісність культури народу, нації, етносу і в процесі художньої творчості здійснює передачу накопиченого досвіду, інформації та пізнання. А отже, розкриває спектр поліфункціональності мистецтва, що й забезпечує аксіологічну цінність і значимість мистецтва для людства.

Поліфункціональний характер мистецтва дозволяє педагогу вести вихованця по шляху сходження до цілісності.

Естетико-педагогічному процесі, як у фокусі, концентрується набуття людиною цілісності у трьох проекціях: ідеальної суб'єктивної

реальності, заснованої на взаємодії жіночого і чоловічого принципів; цілісності її перетворення через особистісне відношення шляхом специфічної проекції в особистісне-внутрішнє “Я” і передособистісне – зовнішнє “Я”; побудова вихованцем власної суб’єктивної реальності у двох вище зазначених проекціях із центрацією на особистісному “Я”. Це дозволяє емоційно-чуттєвим та інформаційно-змістовним сферам людини набути естетичної характеристики для себе та іншого.

Таким чином, поле людини вперше стає цілісним, „закритим”, власним, унікальним. У ньому чітко починають проявлятися індивідуальні характеристики тілесних, психічних і духовних функцій по темпу, ритму, динаміці та діапазону можливості їх роботи. Відгукуючись відповідно на поле Іншого, вихованець перебуває у стані самостійного творити естетичне емпатійно-чуттєве простір-відношення до того часу, доки будуватиметься ідеальний образ в особистісному “Я”.

Поліхудожнє виховання як цілісний інтегрований педагогічний процес уміщує в собі взаємопов’язані компоненти: поліфонічна уява; „живе” мистецтво; поліфонічна ієрархія як організація видів художнього прояву дітей. Останній компонент Б. Юсов подає у вигляді п’яти висхідних шарів: шар узагальнених картин (технізована культура); шар звуко руховий (танок, рух, театр, жест, міміка, інструментальний звук, спів); знаковий шар (слово, мовлення, писемність, мальований знак); візуально-символічний шар: форма (малюнок), колір (живопис), простір (архітектоніка); шар резонансний: аромат (структура, композиція), звук-ритм (вібрація, інтонація), світло-райдуга-колір.

Пройшовши всі шари поліфонічної ієрархії, дитина набуває багатовимірну і багаторівневу здатність уявляти, вільно переходити на новий рівень розвитку. При цьому Б. Юсов визначає п’ять способів пізнання й оформлення дітьми власних уявлень про навколишній світ, які передаються: діями (рухами, мімікою, жестами, танцями); почуттями; поняттями (словами); образами (в основному, зоровими) і символами – узагальненими знаками.

Б. Юсов побудував педагогічну систему художньої модальності, яка дає можливість подати механізм інтеграції різних видів мистецтва в ієрархічній висхідній системі, як „художній простір”, як „духовний космос”. Уяву він розглядає як головну якість внутрішнього,

духовного прояву дитини в мистецтві і як важливу складову розвитку культури у широкому розумінні цього слова (в екосистемі). Творчість (продуктивність) виступає важливим показником лише в екзистенціальній системі мистецтв.

У понятійний словник поліхудожнього виховання Б. Юсов уводить категорію „екосистеми”. На його переконання, це – „верхній реєстр”, системне підвищення рівня художньої діяльності, її внутрішнього забезпечення силами організму – енергетики, яка формується у послідовності, обумовленої вектором уяви людини”.

Отже, поняття „екосистема” – це вектор уяви (звернений вертикально), а поняття „екзисистема” – це вектор творчості (горизонтально – як ділова, практична реалізація уяви). Обидві вони створюють багатовимірний концептуальний простір.

Унаслідок цього, заняття мистецтвом у творчій екзисистемі мають виводити дітей на визначений рівень внутрішнього відображення явищ життя в мистецтві. Закон уяви – „верхній реєстр” – діє у будь-якій точці екосистеми.

Отже, художність – це концентроване вираження типу й рівня контакту людей з дійсністю, з мистецтвом і між собою. Це може бути: надчуттєвий відчутний контакт (на рівні хвильової єдності), – який є чуттєвим аналогом, вібраційною моделлю єдності духу аудиторії; колір – візуально пофарбований аналог переживань; динамічна гра форм і просторових модульностей; рух – пластичне, тілесне вирішення внутрішнього духовного стану в танці; жест як характерна риса пантоміми, міміко-жестикалярне вираження переживань у театрі, що доповнює зміст подій; поетичний міміко-звуковий словесний аналог, який забезпечує передачу змісту в напруженій мовленнєвій формі; проста розповідь, яка вражає почуття й уяву тощо.

Педагогічний зміст екосистеми поліхудожнього виховання дітей полягає в тому, що в процесі інтегрованих занять мистецтвом пройти всі ступені вертикального реєстру і підняти зміст поліхудожньої творчості до максимально високого рівня духовного вираження. Тільки через екосистему художньої діяльності мистецтво розкріпачує духовні сили особистості, перетворюючись із рудимента сучасної освіти у

його головне завдання – розширення контактності людини, її діалогу з навколишнім світом, з минулим і теперішнім в ім'я майбутнього.

Висновки:

Аналіз історичної ретроспективи художньої освіти в Україні дозволила простежити, як ідея єдності всіх видів мистецтва у поліхудожньому вихованні дітей упроваджувалася у педагогіку вищої школи.

Основною метою поліхудожнього підходу в освіті стає розвиток духовно-особистісного світогляду особистості, що стало передумовою пошуків шляхів його досягнення, а також факторів, способів і шляхів розвитку на аксіологічній основі.

Синхроно з теоретичними дослідженнями та реальною практикою активізувалась проблема підготовки педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах до поліхудожнього виховання молодого покоління.

Аксіологічна основа поліхудожнього розвитку особистості в освіті створила передумову для переходу від «педагогіки заходів» до «педагогіки Буття», яка дозволяє визначити методи і форми виховання, адекватні природі і сутності людини.

Аксіологічна основа поліхудожнього розвитку особистості в освіті створила передумову для переходу від «педагогіки заходів» до «педагогіки Буття», яка дозволяє визначити методи і форми виховання, адекватні природі і сутності людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні / Наук. ред. О.Л. Кононко. — К., Ред. журн. „Дошкільне виховання”, 2003. — 243 с.
2. Керол Ли. Дети «Индиго»/ Керол Ли, Тоубер Джен /: Пер. с англ. — К., 2004. — 288 с.
3. Оніщенко О.І. Художня творчість у контексті гуманітарного знання / О.І. Оніщенко/. — К.: Освіта, 2001. — 179 с.
4. Петровский В.А., Кларина Л.М., Смывина Л.А. и др. Построение развивающей среды в дошкольном учреждении/В.А Петровский, Л.М. Кларина, Л.А.Смывина/. — М.: МГПИ, 1993. — 102 с.
5. Чумичева Р.М. Управление качеством дошкольного образования / Р.М. Чумичева /. — Ростов н/Д, 2001. — 342 с.